

NARODNE EPSKE PJESME, I. Priredio, OLINKO DELORKO. »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, knjiga 24. Matica hrvatska — Zora, Zagreb 1964, 224 str.

Delorkova zbirka narodnih epskih pjesama bitno je nova zahvat u građu naše epike iz dva razloga:

1. Što ponovo otkriva već zaboravljene zapise iz starijih naših zbirki, kao što su one L. Marjanovića (iz 1864), V. Bogišića (iz 1878), K. Hörmanna (iz 1888—89), B. Glavića (1889), S. Mažuranića (1907), M. Šunjića (2. izd. 1925), sve do brojnih zbirki Matice hrvatske, koje izlaze od početka stoljeća pa do drugog svjetskog rata; u svim tim zbirkama nalaze se i neki tekstovi veoma starih sabirača — kao, recimo, u Bogišićevoj zbirci *Popivka od Svilojevića*, bugarštica, epski tekst što ga je negdje južno od Siska ili u Hrvatskom primorju zapisao Petar Zrinski.

2. Što je priopćio sasvim nova, vlastita otkrića i kao zapisivač narodnog blaga iskoristio od nekoliko desetaka svojih rukopisnih zbirki u Institutu za narodnu umjetnost njih pet, odakle je uzeo lijep broj pjesama za svoj izbor (od 44 pjesme u zbirci 11 je njegovih zapisa).

U prvome zahvatu Delorko je svojim vlastitim izborom izvršio indirektnu kritiku brojnih sastavljača antologija i izbora narodne epike posljednjih decenija, revidirao i rehabilitirao bogati fond narodnih epskih pjesama i dao orijentaciju kako se ubuduće mogu i moraju sastavljati izbori. Vuk Karadžić nije, kao što znamo, naš jedini zapisivač odnosno sastavljač epskih zbirki, već postoje i drugi, također značajni: Marjanović, Bogišić, Hörmann, Glavić, Mažuranić, Šunjić, Andrić, Jukić, Dželaludin Kurt, Gesemann, Kutleša i dr.

U rukopisnih zbirki Matice hrvatske i Instituta za narodnu umjetnost odbačio je Delorko tekstove još dvojice zapisivača: jednoga starijeg (Filip Banić) i jednoga novijeg (Zlatko Tomićić).

U većini novijih izbora bijahu zapostavljene muslimanske narodne pjesme iz zbirki Hörmanna, Marjanovića, Dželaludina Kurta, Andrića i drugih. To zapostavljanje stvorilo je u šire publike pogrešnu sliku o našem narodnom lirskom a osobito epskom pjesničkom stvaralaštvu. Tome je kriva, kao što piše Delorko, u prvom redu »komotnost« sastavljača. Svjesno ili nesvjesno, godinama i desetljećima mimoilaze se mnoge objavljene i rukopisne zbirke, antologije se sastavljaju prema istom kalupu, izbori, sličie jedan drugome kao jaje jajetu.

Već je u svojim »Narodnim lirskim pjesmama« (23. knjiga kolekcije »Pet stoljeća hrvatske književnosti«) Delorko korigirao mnoge zablude i površnosti ranijih antologičara, u nekoliko stavova; među njima je možda najvažniji onaj po kojemu je unio među lirske pjesme svoga izbora velik broj naših narodnih pjesama o moru.

Slično je učinio i ovdje. Među svoje epske pjesme s povijesnom tematikom unio je i izvjestan broj takozvanih obiteljskih pjesama (kao npr., Hasanaginicu), a tematski je dijapazon proširio nizom sadržajno različitih pjesama povijesne provenijencije. Jedna je od važnih Delorkovih teza da otkriva draž naše epike u tome što je fragmentarna, što naš narod nije stvorio velike i glomazne epove; on drži da je relativna kratkoća pojedine epske pjesme sačuvala njezinu poetsku svježinu, što je teško cjelovito naći u velikih epova. Naši se junaci uvijek iznova javljaju u svakoj pjesmi — uskravaju u drugim okolnostima, u drugim karakterima, i po tome su, na svoj osobit način, besmrtniji možda od drugih junaka iz poznatih svjetskih epova.

Delorko je oštar u kritici dosadašnjeg mehaničkog razvrstavanja naše epske narodne poezije u cikluse, što je podjednako nanijelo štete upoznavanju, shvaćanju i širenju naše narodne seoske književne kulture u gradska, šira kulturna područja. Nakon što su vještački uzakonjeni ciklusi (po kojima još i danas uče đaci narodnu epiku u školama) ostali fosilizirani i neizmijenjeni, velik dio starije, a osobito novije građe naprosto je izgubio svoj prostor, mjesto gdje bi se ti tekstovi mogli pojaviti.

Bez pretenzija da ih nametne kao stalne i »neoskvrnjive«, Delorko je u pogovoru pokušao svrstati pjesme u ove skupine: 1. pjesme o borbi hrvatskih i ugarskih velikaša i banova s Turcima, 2. pjesme o senjskim uskocima, 3. o juna-

čima iz Zadra i Ravnih kotara, 4. o muslimanskim hajducima, 5. o hajducima, 6. pjesme obiteljskog sadržaja i 7. pjesme različita sadržaja.

Sadržaj Delorkove zbirke otkriva izraze junačnosti, dokumente narodne etike i estetike, duhovne kategorije po kojima je naš narod stoljećima živio i po kojima, dijelom, još i danas živi.

Mada pjesme ove zbirke govore o autentičnim povijesnim ličnostima kao što bijahu ban Petar Berislavić, Frankopan, Ivan Karlović, Zrinski, ili o konkretnim događajima, kao što je npr. Krbavska bitka, ti se zapisi ne mogu shvatiti strogo, kao nepogrešiva povijesna svjedočanstva — ne, oni su slobodna interpretacija povijesti, kao što veli Delorko, no važna dopuna naše povijesti upravo u onome u čemu određeni historijski spomenici oskudijevaju — u sačuvanim detaljima materijalne i duhovne kulture, u koloritu. »Tek jedno je zacijelo pouzdano« — piše sastavljač knjige u svom predgovoru — »da se sve one nalaze u okvirima nekog povijesnog razdoblja, te da ga bez obzira na ovog ili onog junaka koji je nosilac glavne uloge, na ovaj ili onaj kraj koji se opisuje, na ovaj ili onaj događaj koji se iznosi — na svoj način valjano reflektiraju«.

A oni skriveni, nutarnji elementi duhovne povijesti — što često znači i sadašnjosti — organizirani i čuvani po nekim tajnim zakonima, elementi naše karakterologije, nigdje nisu mogli ostati tako brižno i uspješno očuvani kao upravo u umjetničkoj sferi poezije.

Odlika gotovo svake naše narodne epske pjesme jest da je u dubini nošena etičkom ili estetskom idejom. Malo vrijedi pjesma bez takve ideje. To je ono što je vazda stvaralo veličinu poezije; po tome su svoju veličinu stekle pjesme, kao što su *Šibenska molitva* fra Pavla Šibenčanca još iz 14. stolj., Marulićeva *Molitva suprotiva Turkom* ili *Judita*, *Odiljam se Džora Držića*, *Jur nijedna na svit vila Hanibala Lucića*, *O lijepa o draga slatka slobodo iz Dubravke Gundulićeve*, *In Tyrannos* S. S. Kranjčevića ili *Molitva za rabu božju Doru Remebot Tina Ujevića*, što kao da ne znaju — ili se ne mogu tome dovinuti — pojedini moderni »poeti« koji pjevaju bez takvih ideja, tražeći što ništavniji motiv da bi tobože od »prezrenih« motiva stvarali »veliku« poeziju, a zapravo su nemogućni da nađu u sebi i u svom svijetu bilo kakvu idejnu veličinu, pribjegari, od nemoći, u poeziju bezvrijednih zbivanja, bez ikakvog nutarnjeg žara.

Ideje narodnih pjesama pretočene u dramatiku poetske radnje, u simboliku uzvišenih likova, u plemenitost ili okrutnost — i njihovo konfrontiranje — postaju neumrlom baštinom nacije, od kojih neke pjesme nisu manje nego veće vrijednosti od proslavljene Hasanaginice.

Tako vidimo veličinu milosrđa u poznatoj pjesmi (iz Podgore kod Makarske) *Šišano kumstvo Tomić Mihovila*. Umjesto da učini kao što mu dovikuje Crni Arapin:

Pobratime Tomić Mihovile
kam' ti noži, ostali ti pusti!
Što ne kolješ Salu malenoga,
a ne ljubiš mladu kadunicu
sve na oči, nek Alija gleda!

— čuveni, iz povijesti i iz pjesme, hajduk od grada Duvna, oslobađa svezanog Aliju, ostavlja u miru kadunicu, nakon što je pošišao njihova dječaka i time od krvava neprijatelja postao kum — po »šišanu kumstvu«, starom običaju.

U pjesmi *Đerzelez Alija*, ustanovio je Starina Novak simbolični običaj klanjanja čordi, kraj koje se ne smije proći a da se ne plati namet u zlatu; taj zakon prvi porušio junak Đerzelez Alija, koji je svladao i Gruzicu i Radojicu, pa i samog Starinu Novaka i pustio ih, mada ga oni htjedoše ubiti.

Strašan je motiv pjesme Ivo Senjanin i mrtva glava njegova sina (iz Vrlike u Dalmaciji), gdje otac razgovara s mrtvom glavom svoga sina, koju mu je odrezanu poklonio travnički vezir. (Mnogo je uspješnija varijanta te pjesme guslara Stanka Kovača-Sivaljevića iz Posušja u Hercegovini pod nazivom *Smrt Jeroglavac Marka, Luke barjaktara i Senjković Marijana* (rukopisna zbirka Instituta za narodnu umjetnost). Ove dvije naše pjesme nalaze svoj pandan u španjolskoj narodnoj romanci *Glave infanata*, gdje Gonzalo Gustos pere osam odsje-

čenih glava pred kraljem Almanzorom. Pjesma je to krajnje ljudske tragike i patnje, pjesma strašnih prizora okrutnosti i veličine ljubavi, koja roditelja tjera da se s najvećom nježnošću odnosi prema gnjusnom obliku jedne mrtve i odsječene ljudske glave.

Dokle može ići dobrota žene pokazuje anonimni stvaralac *Velikodušne Mare* (s otoka Žirja kraj Šibenika), nevješte Mare, koja bez ikakva jada prima smrt svoju i djeteta, koje nosi u utrobi, od ruke naprasite pijančine-muža, i ne samo to, nego ga dariva, misli s ljubavlju i sućuti na njegovu buduću ženu, ostavlja joj košulju koju je sama vezla, govoreći majci:

Onu daji Ivanu momemu
ako bi se Ive oženija,
neka dere njegovu ljubovca,
neka dere i spominje mene,
mene Maru u crnoj zemjici — !

Narod duboko vjeruje u veličinu pravde. Otud je i smišljen bizaran motiv *Zaleđene nevjeste* (Kučište, Pelješac), pjesme, u kojoj se nevjesta zaledila na konju i opet odledila, da dođe u ruke svomu pravom čovjeku, a svi drugi svatovi smrznuli se smrtno, pa i siledija Imbre od Mostara, koji ju je preoteo njenom Agu Jugoviću.

Zlatko Tomičić

NARODNE EPSKE PJESME, II. Priredila MAJA BOŠKOVIĆ-STULLI. »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, knjiga 25. Matica hrvatska — Zora, Zagreb 1964, 292 str.

Ono što je započeo Olinko Delorko prvom knjigom Narodnih epskih pjesama, nastavlja drugom knjigom Maja Bošković-Stulli. Koliko god je povoljno uspio Delorko izvući na sunce zanemarene motive i iznijeti ljepote naše zaboravljene epike, to je još uspješnije postigla Stullijeva, jer se novost njezine knjige sastoji u tome da prezentira prezrene, navodno »neepske« pjesme magijskog, mitskog i novelističkog karaktera, koje neki evropski naučni autoriteti uopće ne ubrajaju u epiku.

Onima koji imaju negativan stav prema tim epskim žanrovima pokušava autorica dati odgovor ovom svojom knjigom, kojoj je dakako prethodio niz dugogodišnjih kabinetskih i terenskih ispitivanja i objavljenih naučnih studija s tog područja. I taj je pokušaj uspio.

O čemu se zapravo radi? O temama i sžeima koji ne proizlaze iz uskog kruga samog epskog pjesništva, nego dolaze s drugih područja. Riječ je o pretapanju književnih vrsta. To pretapanje nužna je pojava razvitka svih književnosti, pa se očituje i ovdje. Motivi su to i sžeji koji su došli u poeziju iz proze, i to iz bajke, mita, magijske situacije, iz prastare pučke priče, najviše s Orijenta, iz renesansnoga bokačovskog pripovijedanja, pikarskog španjolskog romana — ili su im bar u mnogočem analogni.

No što se događa s motivom bajke i novele kada prijeđe u epsku pjesmu? Književna ideja iz bajke razvija se u epskoj pjesmi po svim zakonima tog književnog roda. Karakter te ideje dobiva svoju novu određenost, situacije u kojima se nalaze junaci razvijaju se po nutarnjim zakonima te vrste, fantastični elementi usađuju se u realne sfere epskog zbivanja, junaci imaju ona imena koja redovno susrećemo u našoj epskoj pjesmi, a javljaju se i gradovi, zemlje, s onim nazivima i svojstvima, koja su formirana isključivo duhom epike. Taj proces, traži svoj prirodni put, i ako ga nađe, vidimo kao posljedicu djelo, koje je uspjela poetska tvorevina, koje nije sastavljanje mrtvih sastavaka, nego čudo kreacije — organski dio svijeta u kojem se pojavilo.

Autorica drži da takvo podrijetlo epskih pjesama specifično fantazijskih nije nezakonito, niti anti-epsko, da to nije rezultat degeneracije epskog stvaralaštva — zbog tobožnjeg gubljenja životne, realistične, stvarne osnove — nego da